

УДК 378.011.3 – 051:373.3

Наталія Калюжка

ПРОФЕСІЙНА ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Статтю присвячено проблемі професійної готовності майбутніх учителів початкової школи до педагогічної діяльності. Автор зазначає, що в зв'язку з реформуванням освіти в Україні перед педагогічною системою особливо гостро стоїть проблема навчання і виховання майбутніх учителів, які б мали високий рівень професіоналізму, творчої активності, відповідально ставилися до результатів своєї діяльності. Незважаючи на відмінності в трактуванні цього поняття, основними характеристиками готовності до педагогічної діяльності визначені: цілісність, стійкість, інтегративність, динамічність, полікомпонентність.

Ключові слова: *готовність, професійна готовність, діяльність, педагогічна діяльність, професійна підготовка, компетентнісний підхід, компетентність, професійна компетентність, учитель початкової школи.*

Статья посвящена проблеме профессиональной готовности будущих учителей начальной школы к педагогической деятельности. Автор отмечает, что в связи с реформированием образования в Украине перед педагогической системой особенно остро стоит проблема обучения и воспитания будущих учителей, которые бы имели высокий уровень профессионализма, творческой активности, ответственно относились к результатам своей деятельности. Несмотря на различия в трактовке этого понятия, основными характеристиками готовности к педагогической деятельности определены: целостность, устойчивость, интегративность, динамичность, поликомпонентность.

Ключевые слова: *готовность, профессиональная готовность, деятельность, педагогическая деятельность, профессиональная подготовка, компетентностный подход, компетентность, профессиональная компетентность, учитель начальной школы.*

The article is devoted to the problem of future elementary school teachers' professional availability for educational work. The author notes that in connection with the reform of education in Ukraine, the problem of teaching and educating future teachers with a high level of professionalism, creative activity, responsibly related to the results of their activities, is especially acute for the educational system. The solution to this problem largely depends on the formation of the future elementary school teachers' professional availability for

educational work, since they are one of the key figures in education and the level of their professional training directly affects the success of the teaching of Ukrainian pupils. Despite the differences in the interpretation of this concept, the main characteristics of availability for educational work we have defined the following: integrality, stability, integrity, dynamism, complexity of this education. According to the author with a large number of characteristics of the concept of «availability» his understanding depends on the main theoretical approaches that complement each other. In current studies the competence approach is widely used to characterize educational work which implies a targeted orientation of the process of preparing the future teacher for the formation of professional competence as an integrated characteristic that determines the ability to solve professional problems arising in real situations of educational work, using knowledge, experience, personal values and proclivity.

Keywords: *availability, professional availability, activity, educational work, vocational training, competence approach, competence, professional competence, elementary school teacher.*

В умовах інтеграції України у світовий освітній простір та постійного вдосконалення національної системи освіти значна увага науковців і педагогів-практиків приділяється проблемі професійної готовності майбутніх учителів до педагогічної діяльності. В умовах європеїзації українського суспільства, інтернаціоналізації української освіти, значна роль відводиться вчителю початкової ланки, який, безперечно, являється однією із ключових фігур освіти, а рівень його професійної підготовки безпосередньо впливає на успішність навчання українських учнів. Актуальність дослідження обумовлена соціальною потребою суспільства у фахівцях, компетентних виконувати свої професійні обов'язки на високому науково-педагогічному рівні.

Аналіз досліджень та публікацій свідчить про те, що проблема професійної готовності до педагогічної діяльності є об'єктом наукового інтересу багатьох науковців. Зокрема, К. Дурай-Новакова, І. Зязюн, А. Ліненко, Ю. Пелех, В. Сластьонін, М. Чобітько В. Шаховрозкривають проблеми професійної підготовки майбутніх учителів; І. Біда, Н. Волкова, І. Вужина, О. Демченко, Т. Жаровцева, С. Литвиненко, Л. Мороз, М. Назаренко, Г. Троцко, О. Шпак – становлення і розвитку готовності студентів до певного виду педагогічної діяльності; Л. Кондрашова, Т. Шестакова – формування готовності, спрямованої на особистісне і професійне вдосконалення майбутніх педагогів; І. Гавриш, Л. Шевченко – готовності до інноваційної професійної діяльності; О. Кривильова, О. Теплова – формування готовності до самостійної творчої діяльності та самореалізації; І. Богданова, І. Гавриш – готовності до інноваційної професійної діяльності; В. Чайка – готовності до саморегуляції педагогічної діяльності. Проблему підготовки майбутніх педагогів до професійного

саморозвитку було порушено в дослідженнях Г. Бистрюкової, М. Костенко, О. Пехоти, Т. Стрительевич, Т. Тихонової, П. Харченко, Р. Цокур та ін. Проте, незважаючи на вагомий результати наукових пошуків, поза увагою дослідників залишаються важливі аспекти щодо професійної готовності майбутніх учителів початкової школи.

Метою нашої статті є теоретичне обґрунтування сутності професійної готовності майбутніх учителів початкової школи до педагогічної діяльності.

Наприкінці ХІХ століття готовність до педагогічної діяльності стала об'єктом дослідження, в результаті чого Д. Узнадзе зробив висновок, що «у випадку наявності будь-якої потреби і ситуації її задоволення у суб'єкта виникає специфічний стан, який можна характеризувати як готовність, як установку його до здійснення певної діяльності, спрямованої на задоволення його актуальної потреби» [10].

На початку ХХ століття вчені-психологи (В. Томас, Ф. Знанецький, Г. Олпорт, Д. Кац, Г. Сміт) розглядали готовність як феномен соціально-ціннісної резистентності людини до зовнішніх і внутрішніх впливів оточуючого середовища в межах регуляції й саморегуляції поведінки людини. Згодом поняття готовності стало вводиться в теорію діяльності й розглядатися у зв'язку з емоційно-вольовим, інтелектуальним, морально-психологічним потенціалом особистості в майбутній професійній діяльності. М. Дьяченко, Л. Кандилович, А. Ліненко готовність стали визначати як показник саморегуляції й адаптації на різних етапах і рівнях протікання психічних процесів, які окреслюють поведінку особистості у площині фізіології, психіки, соціальної поведінки.

Друга половина ХХ століття ознаменувалася проблемою готовності до педагогічної діяльності, стала предметом розгляду у вітчизняній педагогічній науці була розкрита у наукових доробках К. Дурай-Новакової, Г. Костюка, Н. Кузьміної, О. Мороза, О. Отича, В. Сластьоніна, А. Щербакова.

У сучасній психолого-педагогічній літературі поняття «готовність» до виконання діяльності вживається в різних значеннях. Готовність визначається як наявність здібностей (С. Рубінштейн, Б. Ананьєв); якість особистості (К. Платонов); знання про професію та практичні вміння і навички (Л. Романенко, В. Серіков). В. Крутецький розглядає «готовність» як синтез якостей особистості, які визначають її придатність до діяльності. Отже, за великої кількості характеристик розуміння поняття «готовність» залежить від основних теоретичних підходів, які взаємодоповнюють один одного. І. Підласий готовність учителя до педагогічної діяльності визначав через «професійний потенціал педагога» і «педагогічний професійний потенціал». А. Ліненко готовність майбутніх учителів до педагогічної діяльності розглядає як інтегроване особистісне утворення, що характеризується обраною прогнозованою активністю особистості під час

підготовки і введення в діяльність. Е. Зеєр поняття «готовність» розглядає як складне особистісне утворення, що характеризується двома рівнями: I – прагнення оволодіти якоюсь професійною спеціальністю, II – здатність, підготовленість до професійної діяльності [6].

Готовність до інноваційної професійної діяльності О. Гавриш розглядає як інтегративну якість особистості вчителя, що виявляється в діалектичній єдності всіх структурних компонентів, властивостей, зв'язків і відносин; складне особистісне утворення, що є умовою та регулятором успішної професійної діяльності вчителя [2, с. 46]. О. Шапран готовність до інноваційної педагогічної діяльності трактує як інтегративну якість особистості, що є результатом інноваційної підготовки та характеризується сформованістю в педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, технологічної грамотності, здатності до творчості та рефлексії [8, с. 54]. На думку А. Демченко, готовність майбутніх педагогів до виховної діяльності – це цілісне, складне, особистісне утворення, що забезпечує високий рівень педагогічної діяльності й охоплює професійно-педагогічні погляди і переконання, професійну спрямованість психічних процесів, професійні знання, вміння долати труднощі, оцінювати наслідки своєї праці, професійно самовдосконалюватися [8, с. 54]. О. Пехота готовність до професійного саморозвитку визначає як складно-структуроване утворення, яке забезпечує необхідні внутрішні умови для успішного професійного саморозвитку майбутнього вчителя [5, с. 216].

Подані визначення готовності свідчать про широку розгалуженість цього поняття. Науковці визначили теоретико-методологічні засади підготовки фахівців в умовах сьогодення, довели, що сутністю професійно-педагогічної підготовки є система змістовно-педагогічних та організаційно-методичних заходів, спрямованих на забезпечення готовності майбутнього педагога до педагогічної діяльності. Готовність до професійної педагогічної діяльності розглядається науковцями (Н. Кічук, Л. Кондрашова, А. Ліненко, О. Мороз, О. Пехота, В. Сластьонін, Г. Троцько та ін.) як складне соціально-педагогічне явище, яке містить у собі комплекс індивідуально-психологічних якостей особистості і систему професійно-педагогічних знань, умінь, навичок, які забезпечують успішність реалізації професійно-педагогічних функцій. Професійна готовність як якісне новоутворення формується тільки у процесі певної діяльності. З іншого боку, майбутній педагог має бути підготовленим до керівництва різними видами діяльності дітей.

У сучасних дослідженнях для характеристики педагогічної діяльності досить широко використовується компетентнісний підхід, який передбачає цільову орієнтацію процесу підготовки майбутнього педагога на формування професійної компетентності як інтегрованої характеристики, яка визначає здатність вирішувати професійні завдання, що виникають у реальних ситуаціях професійно-педагогічної діяльності, з

використанням знань, досвіду, цінностей і нахилів особистості.

Термін «професійна компетентність педагога» з'явився в психолого-педагогічній літературі в кінці 80-х – на початку 90-х років, і з того часу ця проблема перебуває в центрі уваги дослідників. Професійна компетентність визначається вченими як професійна підготовленість і здатність суб'єкта праці до виконання завдань і обов'язків повсякденної діяльності. Аналіз наукових джерел засвідчує певні відмінності у визначенні сутності та структури професійної компетентності, що зумовлено різними підходами до визначення змісту поняття професійної компетентності.

Професійна компетентність є інтегруванням відповідних професійних знань, умінь та навичок фахівця, його особистісних якостей. Вона передбачає володіння наступними властивостями: вибір найоптимальніших рішень, аргументоване заперечення некоректних рішень, критичне мислення, постійне оновлення знань, застосування найбільш доцільних для даної ситуації методів. Ряд дослідників (В. Краєвський, І. Лернер, А. Хуторський) розглядають професійну компетентність педагога як єдність трьох складових: когнітивної складової – наявність системи педагогічних і спеціальних предметних знань; операційно-технологічної, що полягає у володінні методами, технологіями, способами педагогічної взаємодії, методами навчання; особистісної, що складається з особистісних якостей спеціаліста. Сутність професійної компетентності частіше за все виражається у сформованості комплексу якостей, що відповідають вимогам професійної діяльності.

Ю. Шапран професійну компетентність визначає як інтегральну характеристику особистості фахівця, яка розглядається з позицій культурологічного, діяльнісного, або особистісно діяльнісного, системного, акмеологічного та інтегративного методологічних підходів. Кожний підхід інтерпретує дану дефініцію із арсеналу власних основних позицій: *культурологічний* – обумовлює об'єднання елементів культури на рівні значення цінностей, що надають сенс професійній діяльності особистості та усвідомлення власної соціальної значущості; *діяльнісний* – передбачає дослідження процесу взаємодії особистості з навколишнім світом, який забезпечує виконання конкретних професійних завдань, оволодіння професійним досвідом; *особистісно орієнтований* – сприяє створенню оптимальних умов для професійного становлення й особистісного гармонійного розвитку майбутніх фахівців; *системний* – спрямований на дослідження окремих сторін і компонентів професійної компетентності з метою виявлення співвідношень отриманих результатів з процесом професійної підготовки як цілісної системи; *акмеологічний* – дозволяє обґрунтувати закономірності творчого розвитку учасників освітнього процесу, сприяє самовдосконаленню особистості, саморозвитку, самоідентифікації на шляху до вершин професійних досягнень; *інтегративний* – об'єднує між собою всі вище наведені підходи і

призводить у процесі виробничої діяльності до формування професійної компетентності [9, с. 319].

Сучасні дослідники у розробці проблем професійно-педагогічної компетентності досить часто спираються на трактування цього поняття, яке наводить Н. Кузьміна: професійно-педагогічна компетентність полягає в обізнаності у галузі спеціальній (предмета, який викладає педагог, науки, мистецтва, які цей предмет акумулюють); методичній (у галузі засобів, форм і методів педагогічного впливу); психологічній (у галузі врахування особливостей відображення впливу педагогічної дії на психічний розвиток особистості). Професійно-педагогічна компетентність, за визначенням автора, – це здатність педагога перетворювати спеціальність, носієм якої він є, у засіб формування особистості з урахуванням обмежень і приписів щодо навчально-виховного процесу відповідно до вимог педагогічної норми, в якій він здійснюється; це сукупність умінь педагога як суб'єкта педагогічного впливу особливим чином структурувати наукове і практичне знання з метою кращого вирішення педагогічних завдань [3, с. 89–90].

Професійну компетентність В. Сластьонін трактує як інтегральну характеристику ділових і особистісних якостей спеціаліста, яка відображає не тільки рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення цілей професійної діяльності, а й соціально-моральну позицію особистості [4, с. 34].

На думку Г. Беленької, професійна компетентність – це професійна підготовленість і здатність суб'єкта праці до виконання завдань і обов'язків повсякденної діяльності [1, с. 26]. Ю. Сенько вважає, що результатом професійної підготовки є готовність випускника вищої педагогічної школи до педагогічної діяльності, а результатом професійної педагогічної освіти є професійна компетентність. На його думку, готовність до професійної діяльності як новоутворення майбутнього педагога є фундаментом його професійної компетентності. Тобто, і готовність, і компетентність – це рівні професійної педагогічної майстерності. Професійна педагогічна компетентність – своєрідна зона найближчого (або віддаленого) розвитку педагогічної готовності. Однак, автор підкреслює, що вони не знаходяться у відношенні наслідування: спочатку готовність, потім компетентність [7, с. 68].

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Одним із основних напрямів реформування сучасної системи освіти в Україні вважаємо вдосконалення рівня професійної компетентності педагогів. Важливо зауважити, що в сучасних умовах реформування освіти радикально змінюється статус учителя, його освітні функції, відповідно зростають і вимоги до його професійної компетентності та рівня професіоналізму. Саме від професійної компетентності вчителя залежить формування ключових компетентностей учнів, їх конкурентоздатності та спроможності увійти у світовий

глобальний простір.

Подальші наші наукові розвідки спрямовані на проєкції теоретико-методологічних досліджень на практичну діяльність, яка стосується підготовки вчителя початкової школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беленька Г. В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання : монографія / Г. В. Беленька. – К. : Світич, 2006. – 304 с.
2. Гаврик І. В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності : дис. доктора пед. наук: 13.00.04 / І.В. Гаврик. – Х., 2006. – 475 с.
3. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. – М. : Высш. шк., 1990. – 119 с.
4. Педагогика профессионального образования / под ред. В. А Слостенина. – М. : Издательский центр «Академия», 2004. – 368 с.
5. Пехота Е. Н. Индивидуализация профессионально-педагогической подготовки учителя : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Е. Н. Пехота. – К, 1997. – 401 с.
6. Семенець Л. М. Змістовий аналіз професійної готовності майбутніх учителів математики / Л. М. Семенець – К. : Освіта України, 2009.– С. 96–100.
7. Сенько Ю. В. Гуманитарные основы педагогического образования / Ю. В. Сенько. – М. : Издательский центр «Академия», 2000. – 240 с.
8. Словник термінів з професійної освіти / авт. кол. за заг. ред. О. І. Шапран. – Переяслав-Хмельницький: «Видавництво К С В», 2013. – 259 с.
9. Сучасний психолого-педагогічний словник / авт. кол. за заг. ред. О.І. Шапран. – Переяслав-Хмельницький (Київська область): Домбровська Я. М., 2016. – 473 с.
10. Узнадзе Д. Н. Экспериментальные основы психологии установки / Д. Н. Узнадзе. – Тбилиси, 1961. – 351 с.